the skeletons (Fig. 3). Load-related changes and dental work were also identified. Isolated items belonging to the individuals were found in the burials: a military identification tag, a copper ring, and a medal (Fig. 2).

Ingrida Čičiurkaitė

II Pasaulinio karo vokiečių karo belaisvių kapinės Vilniuje, Rudens g. 29

2019 m. KVGT tęsė 2018 m. pradėtus II Pasaulinio karo vokiečių karo belaisvių kapinių lokalizavimo ir palaikų ekshumavimo darbus Vilniuje, Rudens g. 29, inicijuotus VDK (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 575–577). 195-oji vokiečių karo belaisvių stovykla įkurta 1944 m. rugpjūčio 20 d., nors pirmieji belaisviai paimti per sunkius liepos 7–13 d. mūšius su Raudonosios armijos, Armijos Krajovos ir tarybinių (daugiausia žydų tautybės) partizanų daliniais, joje apgyvendinti jau nuo 1944 m. liepos 13 d. (Verkelis A., *Kas sugriovė Vilnių*, V., 2015, p. 30). Anot V. Tininio, 1945 m. 195-ajame lageryje mirė 282 žmonės, iš jų net 189 – nuo distrofijos. Mirę šios stovyklos karo belaisviai palaidoti 3 kapinėse: 1) tarp Olandų ir Rudens (buvusio Auksinio Rago) gatvės, šalia žydų kapinių (tai buvo pagrindinės kapinės); 2) naujųjų Rasų kapinių teritorijoje, šalia Sukilėlių, Geležinės ir Ribiškių gatvių; 3) Naujojoje Vilnioje, Verbų gatvėje, šalia katalikų kapų (Tininis V., *Vokietijos ir jos sąjungininkų karo belaisviai Lietuvoje 1944–1949 m.*, V., 2014, p. 256). Ekshumavimo darbai vyko pirmojoje vietoje.

1949 m. gegužės 19 d. akte rašoma, kad kapinės neaptvertos, kapai nepažymėti. Jose palaidoti 146 karo belaisviai, o kapinės užima 600 m^2 plotą. Iki 1950 m. lapkričio 30 d. čia palaidoti 146 karo belaisviai, daugiausia vokiečių tautybės (taip pat mirusiųjų sąraše įrašyti 5 austrų, 7 lenkų, 1 prancūzų, 1 rumunų, 1 čekų tautybės kariai). Kartu su jais palaidoti 7 belaisviai, mirę specialiosios ligoninės 2652 5 skyriuje. Pagal archyvinius duomenis, kapinėse turi būti palaidoti 153 vokiečių karo belaisviai. Tų pačių metų pabaigoje dokumentuose minima, kad kapinės užima 240 m^2 plotą, nebuvo prižiūrimos, neaptvertos, nėra pažymėtos, kapų kauburėliai apnykę (*LYA*, f. K–8, ap. 2, b. 2, l. 1–11). Tačiau šiuo atveju archyvinių dokumentų duomenys nesutampa, pateikiami skirtingi kapinių plotai, nors visų dokumentų schemose ir planuose žymimos 6 eilės, o kiek nuošaliau 7-oji, kur buvo palaidoti 7 mirusieji, atvežti iš specialiosios ligoninės. 1958 m. komisijai nustačius, kad kapinės nesaugomos ir neprižiūrimos, nepaisant ant dokumentų ranka užrašyto sprendimo „palikti“, buvo sunaikintos.

Kapinės lokalizuotos ir palaikai ekshumuoti 262,2 m^2 dydžio plote. Po paviršiniu sluoksniu pasiektas įžemis – žvyras. R – aukščiausioje kapinių dalyje jis nuo 10 iki 55 cm gylyje, V – žemiausioje kapinių dalyje fiksuojamas maždaug 50 cm gylyje. Paviršiniuose sluoksniuose aptikta XIX–XX a. retų buitinės keramikos ir stiklo fragmentų bei 7 XVII–XVIII a. monetos: 3 Jono Kazimiero šilingai, 1 Pavelo I kapeika ir 1 Augusto III grašis. Ekshumuoti 137 II Pasaulinio karo vokiečių karo belaisvių palaikai. Kapai aptikti 0,3–1,35 m gylyje nuo esamo paviršiaus. Mirusieji laidoti be daiktų. Šalia palaikų rastos kelios uniforminės sagos, kniedė ir diržo reguliatoriai, drenažiniai vamzdeliai. Du mirusieji buvo palaidoti su sidabriniais kryželiais (1 pav.), 5 individai palaidoti karstuose (2 pav.).

Apibendrinant antropologinius duomenis, palaikai yra 15–45 m. amžiaus vyrų. 10 individų amžius nenustatytas (pagal antropologinius

1 pav. Kape 81 aptiktas sidabrinis kryželis. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 1. A silver crucifix discovered in burial 81

2 pav. Kapas 95, karste palaidotas karys, kaukolė su autopsiniu pjūviu. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 2. Burial 95, a soldier interred in a coffin, a skull with autopsy cuts

duomenis galima nustatyti, kad jie buvo vyresni nei 25 m. amžiaus). Bendras palaikų išlikimo vidurkis – 95 %. Iš 137 ekshumuotų individų net 113 (82,5 %) turėjo su dideliu fiziniu krūviu susijusių pakitimų. 5 mirusiųjų kaukolėse fiksuotos 6 *osteomos* – nepiktybiniai kaulų navikai. 9 individų kaukolėse fiksuoti autopsinių (skrodimo) pjūvių atvejai – tokie pjūviai atliekami ligoninėse. Anatominės variacijos fiksuotos 77 skeletuose (56,2 %). Uždegiminiai procesai aptikti 19 individų osteologinėje (13,9 %) medžiagoje, dažniausiai fiksuojamas *periostitas*. 28 (20,6 %) skeletuose fiksuoti 37 įvairūs kaulų lūžiai, iš jų 27, t. y. 73 % visų fiksuotų lūžių – sugijęs (3 pav.). Dviejuose skeletuose fiksuotos pavienės traumos. 82 mirusieji (60 %) buvo su dantų taisymo žymėmis: 80 individų dantyse fiksuotos 248 plombos; 73 individų 158 dantys buvo pažeisti ėduonies; 117 individų buvo netekę 988 dantų; 15 individų dygo 31 protinis dantis.

Mirusieji laidoti taisant rankų ir kojų padėtį, aukštielninki, orientuoti R–V kryptimi, galva į R. Iš 152 individų 6 palaidoti kniūbsti. Visais atvejais kastos atskiros kapų duobės, išskyrus 3, kuriose buvo palaidoti 7 mirusieji (2 duobėse po 2, vienoje – 3). Atskirose duobėse palaikai laidoti laikantis 15–50 cm, kartais 1,5–2 m atstumų tarp kapo duobių. Atstumai tarp eilių svyruoja nuo 0,7 iki 2,1 m. 8 mirusiųjų palaikai atidengti be kaukolės, 5 iš jų fiksuota intervencija.

2018–2019 m. į R nuo Rudens g. 29 sklypo esančiose vokiečių karo belaisvių kapinėse

3 pav. Kapas 110, Le Fort II tipo sugiję veido kaulų lūžiai. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 3. Burial 110, healed LeFort II fractures

ekshumuoti 152 palaikai ir 1 šlaunikaulis. Anksčiau minėtuose archyviniuose dokumentuose – kapinių plane ir sąraše nurodyti 153 palaidoti vokiečių karo belaisviai, iš kurių 7 mirę specialiojoje ligoninėje. Ekshumavus paaiškėjo, kad archyviniai duomenys iš dalies atitinka realybę: ekshumuoti 152 skeletai, tačiau planas nėra tikslus. Todėl galima daryti išvadą, kad sąraše nurodytos teisingos tapatybės, tačiau galbūt netikslios kapų vietos.

Pagal archyvinius duomenis, kapinių plotas yra apie 600 m^2. Atsižvelgiant į ekshumuotų palaidojimų išsidėstymą, karo belaisvių kapinės įrengtos 696 m^2 plote. Bendrai karo belaisvių ir specialiosios ligoninės palaidojimai išsidėstę 1044 m^2 plote. Kapines sudarė 7 palaidojimų eilės, vienas individas palaidotas ne eilėje bei teritorijos PR dalyje iš dviejų eilių ir 9 palaikų sudaryta specialiosios ligoninės palaidojimų vieta. 2018 m. tyrimų plotas siekė 126,7 m^2, iš viso 2018–2019 m. karo belaisvių kapinėse atidengtas 388,9 m^2 plotas.

Karsto dangčio kryžius, kryželiai ir monetos suinventorinti (iš viso 10) ir perduoti LNM. Ekshumuoti palaikai bus perlaidojami Vilniaus Vingio parko karių kapinėse.

The Second World War German POW cemetery at Rudens St. 29, Vilnius

In 2019, the exhumation work, begun in 2018, of Second World War German POWs continued at Rudens St. 29, Vilnius. Based on archive data, these burials hold 153 POWs. 262.2 m^2 were excavated and 137 remains exhumed. The burials were discovered at a depth of 0.3–1.35 m. Two individuals had been interred with silver crosses (Fig. 1), the rest without anything. The individuals had been interred with extended arms and legs, supine, and the head to the E. 8 remains were unearthed without a skull, an intervention was identified for five. Five had been interred in coffins (Fig. 2).

The remains belong to 15–45 year-old males. The skeleton survival rate was 95%. 113 individuals showed signs of load-related changes. Autopsy cuts were identified on 9 skulls. Inflammation processes were discovered in the osteological material of 19 individuals. Various fractures were identified on 28 skeletons, 73% of them healed (Fig. 3). 82 individuals had signs of dental work, 73 had cavities; 117 had lost at least several teeth; and 15 had wisdom teeth.

In 2018–2019 152 remains and 1 femur were exhumed. In general, the POWs and special hospital burials were arranged in seven rows in 1044 m^2, one individual having not been interred in a row. Two rows and nine remains in the SE part of the cemetery comprised the burial site for the special hospital. Overall, 388.9 m^2 were excavated in the POW cemetery in 2018–2019.

Arūnas Kalėjus, Vytenis Podėnas, Gytis Grižas, Valdas Steponaitis, Evaldas Vailionis, Eduardas Remecas, Gediminas Petrauskas, Saulius Žegunis

1863–1864 m. sukilėlių kapavietė Pilies kalne Vilniuje

2018–2019 m. LNM muziejininkų ir archeologų grupė tęsė 2017 m. pradėtus Vilniaus Pilies kalno teritorijos archeologinius tyrimus (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 617–625). Detalieji tyrimai atlikti Pilies kalno aikštelėje, 1831–1878 m. ant kalno funkcionavusios carinės tvirtovės vidinio kiemo V pusėje, 1863–1864 m.